

DANUTA PIRÓG

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska
Pedagogical University of Cracow, Poland

Problematyka pracy w badaniach z zakresu turystyki w Polsce w XXI wieku: ewolucja nurtów, paradygmatów i podejść

Labour-Related Issues in Polish Research on Tourism in the 21st Century: Evolution of Trends, Paradigms and Approaches

Streszczenie: Artykuł prezentuje efekty przeglądu publikacji z zakresu turystyki i rekreacji, które ukazały się w Polsce w latach 2000–2017 i były poświęcone szeroko pojętej problematyce rynku pracy w gospodarce turystycznej. Badaniami objęto tylko opracowania zamieszczone w czasopismach specjalistycznych, monografie, rozdziały w monografiach oraz tematyczny raport ministerialny. Celem studiów literatury było ustalenie ewolucji nurtów tematycznych oraz przyjmowanych w nich paradygmatów i orientacji badawczych. Prowadzono je z dwóch perspektyw, czyli jako klasyczną analizę tekstu oraz analizę eksploracyjną z zastosowaniem programu Statistica Data Miner. Badania dowiodły, że problematyka ta cieszyła się niewielkim, ale rosnącym zainteresowaniem specjalistów z zakresu turystyki i rekreacji, a podejmowana przez nich tematyka pozostawała w ścisłej zależności z przemianami zachodzącymi na rynku pracy. Ewoluowała ona od zagadnień dotyczących znaczenia turystyki w stymulowaniu popytu na pracę oraz wielkości i struktury zapotrzebowania na specjalistów w tej branży do badań skoncentrowanych na roli pracownika w efektywnym funkcjonowaniu przedsiębiorstw turystycznych. Zmiany w nurtach badawczych skutkowały zastępowaniem dominującego na początku XXI wieku paradygmatu pozytywistycznego oraz ilościowych, strukturalno-funkcjonalnych i ekonomiczno-przestrzennych ujęć analizowanych zagadnień na paradygmat interperatywny i ujęcia humanistyczne, behawioralne, socjologiczne oraz interdyscyplinarne.

Abstract: This paper presents results of the literature review from the field of tourism and recreation covering Polish research papers published in the years 2000–2017. The literature review concerns the main issues related to the labour market in tourism economy. This study examines publications in specialist journals, monographs, monograph chapters and a ministerial report on this topic. The aim of the literature review was to establish the evolution of the discussed topics, adopted paradigms and research perspectives. The study was conducted from two points of view, i.e. as a classic textual analysis and as an exploratory analysis performed using Statistica Data Miner software. The analysis indicated that there was a modest but growing number of publications by tourism and recreation specialists and the topics investigated by the researchers were closely related to the changes on the labour market. The subject matter evolved from issues concerning the significance of tourism in boosting demand for labour, the level and structure of demand for specialists in this sector, as well as research focused on the role of employees in efficient operation of tourism enterprises. At the beginning of the 21st century the dominant research trends were based on a positivist paradigm,

quantitative structural and functional, as well as economic and spatial analyses. However, these trends were gradually replaced by an interpretative paradigm and humanistic, behavioural, sociological, and interdisciplinary approaches.

Słowa kluczowe: eksploracyjna analiza tekstu; paradygmat; praca; rynek pracy; studia literatury; turystyka
Keywords: exploratory analysis; job; labour market; paradigm; textual analysis; tourism

Otrzymano: 5 maja 2018

Received: 5 May 2018

Zaakceptowano: 29 czerwca 2018

Accepted: 29 June 2018

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Piróg, D. (2018). Problematyka pracy w badaniach z zakresu turystyki w Polsce w XXI wieku: ewolucja nurtów, paradygmatów i podejść. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 32(3), 263–274. <https://doi.org/10.24917/20801653.323.17>

WSTĘP

Turystyka, zarówno jako kierunek kształcenia na poziomie wyższym, jak i jako przedmiot badań naukowych, cieszy się w XXI wieku w Polsce rosnącym zainteresowaniem. Pierwsze ze stwierdzeń popierają wysokie ogólne liczby zgłoszeń osób chcących rozpocząć takie studia oraz liczba kandydatów ubiegająca się o jedno miejsce w procesie rekrutacji (MNiSW, 2016; 2017; 2018). Drugie z nich rodzi się po ilościowym przeanalizowaniu tomów bibliografii turystyki, monografii oraz tytułów czasopism naukowych poświęconych zagadnieniom z tego nurtu wiedzy. Wstępny ogląd publikacji przynosi refleksję, że jednym z rzadziej podejmowanych tematów były te poświęcone problematyce rynku pracy w branży turystycznej. Tymczasem, w obecnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych, rynek pracy wraz z mechanizmami jego funkcjonowania jest ważnym elementem badań w każdej dyscyplinie naukowej. Praca dla zdecydowanej większości ludzi stała się bowiem wartością samą w sobie, a człowiek-pracownik ze swoimi kompetencjami jest obecnie tym dla gospodarki (także turystycznej), czym ropa była dla społeczeństwa postindustrialnego (Denek, 2013).

Należy zaznaczyć, że problematyka rynku pracy, rozumiana jako relacja między podażą a popytem, zagadnienia dotyczące zatrudnienia, kompetencji i kwalifikacji zawodowych, mechanizmów oraz konsekwencji bezrobocia, stanowiła ważny nurt rozważań specjalistów w wielu dyscyplinach naukowych w XX wieku (głównie ekonomii, socjologii, geografii), których badania – pośrednio i do pewnego stopnia – charakteryzowały turystykę/ usługi turystyczne (Piróg, 2015a). Jednak „branżowa” perspektywa takich badań, wyróżniająca się przedmiotowym kontekstem dokonywanych analiz, ma doniosłe znaczenie poznawcze i naukowo-badawcze. Poznanie zróżnicowania cech, dynamiki i kierunków przemian na rynkach pracy umożliwiała ich pogłębione wyjaśnienie oraz formułowanie prognoz w skali lokalnej, regionalnej i globalnej, co jest istotne tak z punktu widzenia pracodawcy, jak i pracownika oraz instytucji kształcących specjalistów.

Artykuł jest efektem studiów literatury zmierzających do ustalenia wiodących problemów dotyczących rynku pracy i podejmowanych przez naukowców zajmujących się turystyką i rekreacją w Polsce po 2000 roku. Poznanie aktualnego stanu badań w poszczególnych nurtach i ich ewolucji umożliwiała wskazanie ewentualnych luk oraz prognozowanie dalszych kierunków naukowych poszukiwań. Stwarza także podstawy

m.in. do ujawnienia drogi postępu metodologicznego, co jest kluczowe w działaniach mających na celu umacnianie pozycji nauki o turystyce w strukturze innych nauk (Butowski, 2011).

CEL BADAŃ, PROCEDURA BADAWCZA

Dwuczłonowym celem artykułu jest:

- dokonanie przeglądu publikacji z zakresu turystyki i rekreacji, które ukazały się w Polsce w XXI wieku i były poświęcone problematyce rynku pracy, oraz ustalenie dominujących nurtów tematycznych, przyjmowanych w nich paradygmatów i orientacji badawczych,
- wskazanie dalszych kierunków naukowych eksploracji w rozważanym zakresie.

Przedmiotem badań były teksty naukowe opublikowane po roku 2000, czyli w warunkach transformującej się gospodarki, ukształtowanego wolnego rynku pracy i dynamicznego poszerzania się możliwości rozwoju turystyki oraz rynku pracy w tej branży w wyniku wejścia Polski do Unii Europejskiej.

Tak sformułowane cele i przedmiot badań powodują, że opracowanie ma charakter teoretyczno-przeglądowy. Metodą służącą ich realizacji była klasyczna analiza literatury oraz eksploracyjna analiza tekstu (ang. *text mining*), z wykorzystaniem modułu Statistica Data Miner.

Kwerendę tekstów do przestudiowania wykonano w toku etapowej procedury badawczej (Czakon, 2011). Najpierw sporządzono zestawienie czasopism branżowych, znajdujących się na ministerialnej liście B, poświęconych problematyce turystyki. W każdym z czasopism do badań zaklasyfikowano publikacje, które w tytule, abstrakcie lub w słowach kluczowych zawierały minimum jeden z następujących terminów¹: *absolwent, bezrobocie, losy zawodowe, kadry, kariera, plany zawodowe, praca, pracownik, pracodawca, kompetencje, kwalifikacje, miejsca pracy, samozatrudnienie, rynek pracy, zatrudnienie, zasoby ludzkie*. Zestaw ten, przy zastosowaniu tych samych słów-kluczy, uzupełniono o monografie i rozdziały w monografiach (wyszukiwanie elektroniczne, wyszukiwarka Google Scholar) oraz o prace zamieszczone w *Wybranej bibliografii piśmiennictwa turystycznego 2000–2008* (Długosz, 2009). W ten sposób stworzona została biblioteka opracowań traktujących o rynku pracy w branży turystycznej w latach 2000–2017. Przed rozpoczęciem studiów zebranych materiałów bazę dodatkowo zwerifikowano, konfrontując ją z wstępną analizą stanu badań nad turystycznym rynkiem pracy w ostatnim dwudziestoleciu, wykonaną przez B. Alejsiak (2014).

Postawiony cel badań uprawniał do tego, aby nie prowadzić typowej analizy bibliometrycznej zgromadzonych tekstów, czyli liczby cytowań każdej z prac czy publikacji w stwierdzanych nurtach tematycznych ani liczby publikacji ogółem w poszczególnych latach. Skupiono się na klasycznej systematycznej analizie treści, która obejmowała identyfikację podjętych problemów badawczych, przyjętych paradygmatów i podejść autorów do sformułowanych przez nich celów. Do zaprezentowania rezultatów scharakteryzowanej procedury zastosowano porządek chronologiczno-problematyczny. Spojrzenie chronologiczne pozwala na wyodrębnianie pojawiających się bądź wygasających trendów w podejmowanych problemach badawczych i zarejestrowanie cezury, czyli momentu przejścia z jednego etapu rozwoju badań do drugiego. Ujęcie

¹ W liczbie pojedynczej lub mnogiej, w odmianie przez wszystkie przypadki.

problemowe umożliwiają dokonywanie próby diagnozy stanu wiedzy w danej dziedzinie oraz rozpoznanie ewentualnych luk, co pozwala wyznaczyć kierunki dalszych badań.

Wnioski płynące z klasycznej analizy literatury, dotyczące ewolucji problemów i podejść stosowanych przez autorów do ich rozwiązywania, uzupełniają wyniki z przeprowadzonej dla wszystkich zgromadzonych publikacji² eksploracyjnej analizy tekstu (*text mining*) z zastosowaniem programu Statistica Text Miner (Gładysz, 2016; Zwierchowski, 2016). Głównym jej zadaniem była ilościowa charakterystyka „nasyceń” tych prac terminami/pojęciami, czyli tymi samymi terminami, którymi były słowa-klucze wykorzystane w procedurze kwerendalnej.

WYNIKI ANALIZY KLASYCZNEJ

Jak dowodzi przegląd literatury zgromadzonej w toku scharakteryzowanej procedury, rynek pracy wraz z problemami jego funkcjonowania cieszył się skromną (ilościowo i tematycznie), ale rosnącą naukową popularnością wśród badaczy zajmujących się turystyką. Fakt ten podkreśla także B. Alejziak, pisząc: „Analizując literaturę naukową dotyczącą turystycznego rynku pracy na przestrzeni dwóch dekad, można zauważyć, że nie jest ona zbyt obszerna” (Alejziak, 2014: 119). Prawdopodobnie z tego powodu Z. Długosz w bibliografii piśmiennictwa turystycznego nie wydzielił osobnej części poświęconej zatrudnieniu czy rynkowi pracy (Długosz, 2009).

Wzrost zainteresowania badaczy turystyki rynkiem pracy wydaje się mieć ścisły związek z nasileniem zmian na tym rynku w XXI wieku, które wynikały z nałożenia się na siebie dwóch ważnych i współdziałających ze sobą procesów. Była to dalsza transformacja gospodarcza, dynamicznie w tym czasie zmieniająca relacje popytowo-podażowe na rynku pracy oraz wejście Polski do struktur unijnych, co zapewniało ludności legalny dostęp do nowych rynków zatrudnienia. Podkreślono, że integracja Polski z Unią Europejską przyniesie nowe, ważne i naukowo doniosłe problemy badawcze dotyczące rynku pracy w turystyce. Podjęcie tych badań zalecało się przede wszystkim specjalistom z ekonomiki turystyki rynku pracy (Gołębowski, 2003; Bosiacki, 2005).

Nurty w badaniach z turystyki doskonale odzwierciedlają zmieniający się rynek pracy z jego problemami i wyzwaniem. Wymienione procesy stały się bodźcem do studiów nad relacją pomiędzy przemianami polityczno-gospodarczymi a zjawiskami zachodzącymi na rynku pracy w branży turystycznej. Podjęto rozważania nad rolą turystyki w stymulowaniu popytu na pracę w warunkach wysokiego bezrobocia w Polsce po 2000 roku. Zwracano jednocześnie uwagę, że inwestowanie w usługi turystyczne, bez poprzedzenia ich gruntowaną prognozą popytu, może nie tylko nie niwelować, ale wręcz nasilać niekorzystne zjawisko bezrobocia (Wyżuj, 2006). Akcentowano rolę turystyki w stymulowaniu rynku pracy na obszarach wiejskich (Burchart, Łojko, 2011). Przeanalizowano wpływ turystyki na zatrudnienie w skali europejskiej od początku transformacji ustrojowej. Ustalono m.in., że ruch turystyczny w Polsce nie miał korzystnego wpływu na wzrost zatrudnienia. Polska – w świetle tych badań – jest jedynym krajem UE, w którym w rozpatrywanym okresie rozwój ruchu turystycznego nie wywołał w zakresie zatrudnienia wzrostu znaczenia turystyki dla gospodarki, a nawet miała miejsce sytuacja odwrotna (Seweryn, 2015). Relacje popytowo-podażowe analizowano

² Prace, które nie miały wersji elektronicznej, były skanowane, poddane rozpoznaniu tekstu i wówczas poddawane analizie.

też w odniesieniu do ilościowo-przestrzennego zróżnicowania sieci szkolnictwa zawodowego, średniego i wyższego, przygotowującego kadry do pracy w obsłudze ruchu turystycznego (Tokarz-Kocik, 2016).

Problemy wysokiej stopy bezrobocia w Polsce w pierwszej dekadzie XXI wieku generowały badania zmierzające do ustalenia sposobów jej zmniejszenia. Zaowocowało to naukowymi poszukiwaniami prowadzonymi z perspektywy oczekiwań i wymagań pracodawców względem pracowników. Pionierskie w tym zakresie były badania realnych potrzeb polskich pracodawców, których spełnienia oczekiwali oni od absolwentów kierunku turystyka i rekreacja oraz hotelarstwo. Na podstawie analogowych ofert pracy, publikowanych w „Gazecie Wyborczej” w specjalistycznym dodatku „Praca”, zidentyfikowano zawody oraz stanowiska kreujące najwięcej ofert pracy w szeroko pojętym przemyśle turystycznym w województwie małopolskim (Alejziak, 2005). Dążono także do określania potrzeb kadrowych pracodawców w branży turystycznej w wybranych regionach Polski (Ziółkowski, 2013).

Osiągana w kolejnych latach względna równowaga popytowo-podażowa na polskim rynku pracy sprzyjała realizacji badań zorientowanych na potrzeby, oczekiwania i aspiracje pracownika oraz czynniki wpływające na jakość pracy w branży turystycznej. W tym nurcie diagnozowano postrzeganie turystycznego rynku pracy przez pracowników z perspektywy atrakcyjności budowania kariery zawodowej w przedsiębiorstwach turystycznych. Wskazano też finansowe oraz pozafinansowe determinanty zmniejszające zainteresowanie podejmowaniem pracy w tej branży (Bednarska, 2012; Bednarska, Szutowski, 2013). Oprócz aspiracji pracowników analizowano także oczekiwania studentów turystyki wobec potencjalnych pracodawców. Rozpoznano czynniki, które przesądzają o postrzeganiu zatrudnienia w branży jako atrakcyjnego oraz o zgodności planowanej kariery z kierunkiem studiów (Bednarska, Olszewski 2012; Bednarska, 2013; 2014). Badano opinie absolwentów kierunku turystyka na temat przygotowania zawodowego w kontekście wymagań stawianych im przez instytucje zatrudniające (Wartecka-Ważyńska, 2014) oraz samoocenę szans znalezienia pracy w zawodzie specjalisty ds. turystyki i rekreacji (Szark-Eckard, Augustyńska, Łubkowska, Nowak, 2017). Dążono do zweryfikowania współzależności między statusem zatrudnienia a satysfakcją z pracy w gospodarce turystycznej (Bednarska, 2015).

Nurt determinant jakości pracy reprezentują publikacje zwracające uwagę na specyfikę stosunku przedstawicieli tzw. pokolenia Y do pracy (Kachniewska, Para, 2014; Bednarska, Olszewski, 2014) oraz pokazujące wpływ różnic pokoleniowych na sposób wykonywania obowiązków zawodowych w branży turystycznej (Bednarska, Grobelna, 2017).

Obie te optyki: pracownika oraz pracodawcy łączą ze sobą badania wybranych kwalifikacji i kompetencji osób pracujących w turystyce, a postrzeganych i ocenianych tak przez pracodawców, jak i w toku samooceny – przez pracowników. Dzięki tym badaniom poznano także strukturę wykształcenia pracowników tej branży i sformułowano wnioski dotyczące tego, które czynniki odpowiadają za ich dobre funkcjonowanie na rynku pracy (Alejziak, 2014).

Inną perspektywą badań nad turystycznym rynkiem pracy, także wyjaśniającą oraz egzemplifikującą relacje popytu-podaży, jest zorientowanie się na ekonomiczno-zawodowe losy absolwentów kierunku turystyka studiów wyższych. Procesami, które mogły skłaniać badaczy to eksploracji tej problematyki, był wzrost absolwentów tego kierunku oraz trudności w pomyślnym wejściu na rynek pracy doświadczane przez większość

absolwentów szkół wyższych w pierwszej dekadzie XXI wieku (Piróg, 2015b). Przeprowadzono badania losów zawodowych absolwentów jednej uczelni, czyli magistrów turystyki i rekreacji AWF w Krakowie (Kruczek, 2003). Ustalono trendy w destynacjach zawodowych i warunkach pracy absolwentów turystyki, diagnozując sytuację 500 absolwentów z 2010 roku (Borne-Januła, Banasik, 2012; Borne-Januła, 2012) oraz z roku 2013 (MSiT, 2014). W ostatnich latach dostrzega się wzrastające badawcze zainteresowanie czynnikami odpowiadającymi za pomyślne wejście na rynek pracy nowo promowanych absolwentów turystyki i rekreacji. Zwrócono uwagę na jakość potencjału zawodowego studentów turystyki (tzw. kapitału kariery) jako ważnego czynnika warunkującego sukces tranzycyjny (Alejziak, 2017). Rozważano uwarunkowania zatrudnialności nowo promowanych absolwentów turystyki na przykładzie absolwentów Uniwersytetu Łódzkiego (Żulicki, 2017). Ustalano zależności pomiędzy praktykami zawodowymi (Grobelna, 2016), doświadczeniem pracy (w populacji pilotów wycieczek oraz animatorów czasu wolnego) (Bukowska, 2017) a zatrudnialnością absolwentów i kształtowaniem przyszłych kadr.

Na podstawie analizy celów formułowanych przez autorów studiowanych publikacji można też wyodrębnić nurt skupiony na poszukiwaniach i weryfikacji innowacyjnych metod badania oraz analiz turystycznego rynku pracy. Wypracowano metodykę badań struktury kwalifikacji pracowników zatrudnionych w branży turystycznej, zapotrzebowania na kompetencje i kwalifikacje oraz popytu na pracę z wykorzystaniem zarówno metod wtórnych (analiza raportów, ogłoszeń o pracę), jak i pierwotnych (sondaże – ankiety pracodawców) (Alejziak, 2007). Przedstawiono koncepcję metodyki badań zasobów ludzkich w turystyce z perspektywy pracobiorców (Bednarska, Olszewski, 2015). Ukazano możliwości zastosowania konkretnych procedur badawczych zakładających wykorzystanie dostępnych danych statystycznych do określenia wpływu turystyki na rynek pracy (Jakubowska, Bosiacki, 2015). Poszukiwano metod i technik sprzyjających ustalaniu zmiennych determinujących sytuację absolwentów turystyki na rynku pracy (Żulicki, 2017).

WYNIKI ANALIZY EKSPLOACYJNEJ

Z uwagi na ogólną liczbę słów-kluczy występujących w studiowanych publikacjach wyodrębnić można trzy grupy terminów. Do najczęściej użytych słów należały: *praca*, *absolwent*, *pracodawca* i *zatrudnialność*, w tym termin *praca* wystąpił aż 1824 razy. Pozostałe wymienione słowa zostały użyte kilkaset razy, czyli: *absolwent* 512 razy, *pracodawca* 453 razy a *zatrudnialność* 348 razy.

Drugą grupę stanowią słowa, które pojawiły się między 200 a 100 razy. Są to (według kolejności): *zawodowe*, *kompetencje*, *kwalifikacje*, *kariera*, *kadry*, w tym słowo *zawodowe* zastosowano 178 razy, a *kadry* 108 razy.

Grupa trzecia obejmuje słowa użyte mniej niż 100 razy. Autorzy najrzadziej posługiwali się słowem *zasoby* (10), *losy zawodowe* (15), *zasoby ludzkie* (19).

Ze względu na odsetek publikacji, w których wystąpiło dane słowo-klucz, bezsprzecznymi liderami są terminy: *praca* (96,7%) *zatrudnialność* (90%) i *pracodawca* (80%). Bardzo dużo publikacji zawiera także słowo *rynek* i *zawodowe* (po 66,7%) oraz *kadry* i *absolwent* (po 63,3%). Słowami, które znalazły się w najmniejszej liczbie tekstów, są: *losy zawodowe* i *losy*, których użyto odpowiednio w 16,7% i w 20% publikacji (patrz tab. 1).

Tab. 1. Nasylenie analizowanych tekstów słowami-kluczami

Słowo-klucz	Liczba wystąpień (ogółem)	Liczba artykułów	Odsetek wystąpień	Odsetek artykułów
absolwent	512	19	12,6	63,3
bezrobocie	82	9	2,0	30,0
kadry	108	19	2,7	63,3
kariera	112	17	2,7	56,7
kompetencje	135	16	3,3	53,3
kwalifikacje	116	16	2,8	53,3
losy	30	6	0,7	20,0
losy zawodowe	15	5	0,4	16,7
praca	1824	29	44,8	96,7
pracodawca	453	24	11,1	80,0
pracownik	42	11	1,0	36,7
rynek	89	20	2,2	66,7
zasoby	10	6	0,2	20,0
zasoby ludzkie	19	7	0,5	23,3
zatrudnialność	348	27	8,5	90,0
zawodowe	178	20	4,4	66,7
RAZEM	4073	30	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne

Analiza *text mining*, prowadzona z uwagi na liczbę słów kluczowych w ujęciu chronologicznym, pokazuje czasowe trendy przemian zainteresowania się badaczy poszczególnymi zagadnieniami. Stałe i duże zainteresowanie, wyrażone średnią liczbą wystąpienia słowa-klucza przypadającą na jeden artykuł, widoczne jest wobec kwestii *pracy* oraz *zatrudnialności*. Także stałe, niewielkie (ujawnione w małej liczbie artykułów) zainteresowanie dotyczyło *zasobów ludzkich*, *losów zawodowych* czy *rynku*. Trendy zmian w koncentracji uwagi naukowców w latach 2000–2017 na procesach zachodzących na rynku pracy w gospodarce turystycznej ujawniają się poprzez słowa: *absolwent*, *kariera* czy *kompetencje*. Wszystkie te terminy występują znacznie częściej po roku 2012 i to zarówno w przeliczeniu na jeden artykuł, jak i z uwagi na łączną liczbę publikacji zawierających te słowa (patrz tab. 2).

Tab. 2. Zmiany w nasyeniu badanych tekstów słowami-kluczami w latach 2003–2017

Słowo-klucz	Średnia liczba słowa na artykuł									
	2003	2005	2006	2007	2012	2013	2014	2015	2016	2017
absolwent	15	1	2	0	36	3	56	1	16	27
bezrobocie	0	1	25	3	3	6	14	8	0	0
kadry	0	2	0	11	6	2	13	1	5	4
kariera	0	1	0	4	1	11	9	2	19	5
kompetencje	0	1	0	2	1	3	17	0	0	5
kwalifikacje	1	16	1	6	2	3	13	0	5	4

losy	0	0	0	0	5	0	10	0	4	3
losy zawodowe	3	0	0	0	3	0	4	0	0	1
praca	27	72	46	155	24	60	87	52	51	69
pracodawca	1	100	3	42	11	11	26	3	10	12
pracownik	0	10	0	10	4	4	3	0	1	1
rynek	0	2	9	1	1	5	4	9	1	6
zasoby	0	0	0	1	0	2	2	2	0	0
zasoby ludzkie	1	1	0	0	0	1	4	5	3	0
zatrudnialność	4	9	17	13	9	17	16	16	7	12
zawodowe	1	19	0	7	5	5	13	0	6	10

Źródło: opracowanie własne

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone klasyczne studia literatury oraz analizy eksploracyjne wskazują, że w latach 2000–2017 w publikacjach poświęconych pracy w turystyce dokonała się chronologiczna ewolucja nurtów badawczych, podejmowanych w ich obrębie problemów oraz przyjmowanych do ich rozwiązania koncepcji teoretycznych. Porządek zmian w tematyce wydaje się być indukowany (oprócz indywidualnych zainteresowań poszczególnych badaczy) przemianami społeczno-gospodarczymi i politycznymi zachodzącymi na krajowym oraz europejskim rynku pracy.

Jak ujawniono w toku analizy klasycznej, na początku XXI wieku dostrzec można skłanianie się badaczy ku paradygmatowi pozytywistycznemu, ilościowym strukturalno-funkcjonalnym oraz ekonomiczno-przestrzennym ujęciom analizowanych zagadnień. Przedmiotem badań był głównie rynek pracy rozumiany jako miejsce zachodzenia reakcji popytowo-podażowych w branży turystycznej oraz pracodawca z jego wymaganiami/oczekiwaniem wobec potencjalnych pracowników. Wraz ze zwiększaniem się popytu na pracę w ogóle (w tym w turystyce) następowała zmiana optyki badawczej. Zaczęły dominować publikacje zasadzone na paradygmacie interpretatywnym, pokazujące problemy w ujęciu humanistycznym, behawioralnym, socjologicznym oraz interdyscyplinarnym. Prowadzone analizy mają charakter jakościowo-typologiczny. Przedmiotem badań stawał się coraz częściej konkretny lub potencjalny pracownik branży turystycznej, z jego kapitałem kwalifikacyjno-kompetencyjnym, filozofią życia i oczekiwaniami wobec kariery zawodowej. Ten, stwierdzony w pracach polskich naukowców, zwrot ku koncentracji badawczej uwagi na pracowniku, już wcześniej nastąpił w tego typu badaniach prowadzonych w innych krajach (Ladkin, 2011).

Analiza *text mining* pokazała, że bez względu na przyjmowane paradygmaty i ujęcia, podejmowane tematy badawcze, przestudiowane publikacje zdecydowanie orientują się – oprócz oczywistego wątku pracy – na kwestie pracodawcy oraz zatrudnialności i popytu na pracę. Dużą uwagę autorzy oddali także podaży pracy, czyli zasobom pracy/pracownikom/potencjalnym pracownikom (absolwentom), a dokładnie ich kompetencjom i kwalifikacjom. Najmniejszą popularnością cieszyła się, jak dotąd, weryfikacja chłonności rynku pracy w branży turystycznej prowadzona z uwagi na losy zawodowe absolwentów uczelni wyższych. Inicjuje się nurt badań poświęconych pracownikowi/

absolwentowi studiów na kierunku turystyka, a dokładnie jego oczekiwaniom wobec pracy i kariery w gospodarce turystycznej.

Mimo odnotowanego zwiększającego się zainteresowania naukowców problematyką pracy w turystyce wydaje się, że jest to obszar ciągle niedoeksplorowany i to nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Poszukiwanie przyczyn tego stanu nie kończy się prostymi rezultatami. Jednym z podstawowych powodów jest brak dostępnych i wyczerpujących baz danych o rynku pracy w branży turystycznej. Nadto, w przypadku badań opartych na danych wtórnych, dużym ograniczeniem jest poufność wielu informacji wynikająca z ochrony danych osobowych. Z kolei badania pierwotne wiążą się z dużą czasochłonnością, wysokimi kosztami i ryzykiem niskiej responsywności wytypowanej do badań populacji. Wymienione trudności nie zmieniają faktu, że problematyka pracy w branży turystycznej wymaga dalszych badań naukowych. W świetle literatury do najważniejszych problemów, które powinny być podjęte, należy zaliczyć:

- Mobilność i migracje zagranicznych pracowników gospodarki turystycznej. Nadal bardzo ważne jest badanie bezrobocia jako bodźca do emigracji zarobkowych, ale rodzi się też konieczność diagnozy innych czynników zachęcających pracowników do mobilności oraz stopnia ich oddziaływania na tempo i kierunki migracji. Szczególnie oczekiwane są opracowania podejmujące problem w skali ponadregionalnej i globalnej. Wzrasta potrzeba badań nad wpływem migrantów zarobkowych na kształtowanie się nowych struktur społecznych i zawodowych w branży turystycznej. Migracjami (także Polaków) w celu znalezienia zatrudnienia w turystyce zajmują się już aktywnie badacze w innych krajach (Szivas, Riley, Airey, 2003; Baum, Hearn, Devine, 2007; Janta, Ladkin, 2009; Janta, Brown, Lugosi, Ladkin, 2011). W polskiej literaturze dostrzega się lukę badawczą w tym zakresie. Podobnie niezbadane jest zjawisko napływu zagranicznych pracowników do polskiej branży turystycznej. Studia na kierunku turystyka cieszą się dużym zainteresowaniem wśród młodzieży ukraińskiej (Kapera, 2017). Jest to przesłanka do podjęcia badań m.in. nad destynacjami zawodowymi tych absolwentów i ich wpływem na wielkość podaży specjalistów w branży.
- Specyfikę rynku z uwagi na rosnącą feminizację branży turystycznej. Podkreśla się niedobór badań tzw. ścieżek przemian w stylu życia kobiet, wynikających z pracy w turystyce i związanych z nią zmian modelu rodziny oraz sytuacji demograficznej w wybranych regionach (Ladkin, 2011).
- Mechanizmy (zmiany), którym podlega lub które indukuje pracownik w gospodarce turystycznej. Potrzebne jest wieloaspektowe poznanie ponadnarodowej organizacji pracy w turystyce jako czynnika kreującego modele kariery zawodowej i specyficzne struktury oraz relacje społeczne, powodujące przestrzenne zróżnicowanie popytowe na specjalistów.

Literatura References

- Alejziak, B. (2005). Analiza ofert pracy oraz poszukiwanych kwalifikacji w sektorze usług turystycznych. *Folia Turistica*, 16.
- Alejziak, B. (2007) [2018, 5 maja]. Monitoring potrzeb na rynku pracy w usługach turystycznych i okołoturystycznych, zlecenie Biura ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa. Pozyskano z www.bip.krakow.pl/zalacznik.php?zal_id=16964

- Alejski, B. (2014). Kwalifikacje i kompetencje pracowników turystyki. Próba diagnozy turystycznego rynku pracy. *Folia Turistica*, 32, 117–144.
- Alejski, B. (2017). Potencjał zawodowy studentów kierunku „Turystyka i Rekreacja” na progu wejścia na rynek pracy. Wybrane aspekty. *Folia Turistica*, 43, 1–23.
- Baum, T., Hearn, N., Devine, F. (2007). Place, people and interpretation: Issues of migrant labor and tourism imagery in Ireland. *Tourism and Recreation Research*, 32(3), 39–48.
- Bednarska, M. (2012). Cechy rynku pracy w turystyce jako bariery rozwoju gospodarki turystycznej. W: M. Bednarska, G. Gołębowski (red.). Współczesne wyzwania dla gospodarki turystycznej. *Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu*, 225, 47–60.
- Bednarska, M. (2013). Kierunek kształcenia a planowana kariera zawodowa – studium empiryczne kierunków związanych z turystyką. *E-mentor*, 4(51), 23–26.
- Bednarska, M. (2014). Kariera zawodowa w hotelarstwie w opinii studentów – implikacje dla współpracy praktyki gospodarczej z systemem edukacji. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 2(1), 152–167.
- Bednarska, M. (2015). Samozatrudnienie w turystyce jako źródło satysfakcji zawodowej. *Folia Turistica*, 35, 11–24.
- Bednarska, M., Grobelna, A. (2017). Zmiana pokoleniowa na rynku pracy w turystyce. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 5(4), 104–125.
- Bednarska, M., Olszewski, M. (2012). Oczekiwania studentów wobec pracodawców – implikacje dla przedsiębiorstw turystycznych. W: M. Bednarska, G. Gołębowski (red.). Współczesne wyzwania dla gospodarki turystycznej. *Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu*, 225, 61–74.
- Bednarska, M., Olszewski, M. (2014). Pokolenie Y na turystycznym rynku pracy. W: B. Krakowiak, J. Łatosińska (red.). *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość turystyki: warsztaty z geografii turystyki*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 279–291.
- Bednarska, M., Olszewski, M. (2015). Zasoby ludzkie w turystyce jako podmiot badań – aspekty metodyczne. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 379, 366–374.
- Bednarska, M., Szutowski, D. (2013). Warunki zatrudnienia w turystyce w świetle Europejskiego badania warunków pracy. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu*, 27, 217–230.
- Borne-Januła, H. (2012). Ocena przygotowania zawodowego absolwentów szkół i uczelni kształcących kadry dla gospodarki turystycznej przez pracodawców. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*, 10(2), 41–50.
- Borne-Januła, H., Banasik, W. (2012). Losy zawodowe absolwentów szkół wyższych kształcących kadry dla sektora turystycznego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 86(107), 447–457.
- Bosiacki, S. (2005). Ekonomiczne problemy turystyki jako przedmiot badań naukowych w Polsce. W: R. Winiarski, W. Alejski (red.). *Turystyka w badaniach naukowych*. Kraków–Rzeszów: Wydawnictwo AWF Kraków, 198–202.
- Bukowska, A. (2017). Rynek pracy pilotów i animatorów czasu wolnego. Ocena programów i organizacji szkoleń animatorów przez uczestników kursów. W: K. Borodako (red.). *Współczesne oblicza turystyki*. Kraków: Proksenia, 430–439.
- Burchart, R., Łojko, M. (2011). Turystyka jako czynnik rozwoju wiejskiego rynku pracy i przedsiębiorczości na Warmii i Mazurach. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*, 7(1), 103–113.
- Butowski, L. (2011). Turystyka jako dyscyplina nauki (artykuł dyskusyjny). *Turyzm*, 21(1–2), 17–24.
- Czakon, W. (2011). Metodyka systematycznego przeglądu literatury. *Przegląd Organizacji*, 3, 57–61.
- Denek, K. (2013). Uniwersytet. Między tradycją a wyzwaniami współczesności i przyszłości. *Edukacja Humanistyczna*, 1(28), 7–21.
- Długosz, Z. (2009). *Wybrana bibliografia piśmiennictwa turystycznego (2000–2008)*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Oficyna Wydawnicza AFM.
- Gładysz, A. (2016). Przegląd zastosowań analizy text miningowej. *Autobusy*, 12, 1742–1746.
- Gołębowski, G. (2003). Turystyka jako czynnik integrujący badania naukowe. W: G. Gołębowski (red.). *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 11–22.

- Grobelna, A., (2016). Doświadczenie pracy i jego znaczenie dla kształtowania postaw przyszłych kadr obsługi ruchu turystycznego. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(34), 243–239.
- Jakubowska, M., Bosiacki, S. (2015). Rynek usług turystycznych a rynek pracy w Polsce – ujęcie wielowymiarowe. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 1(29), 31–55.
- Janta, H, Brown, L., Lugosi, P., Ladkin, A. (2011). Migrant relationships and tourism employment. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1322–1343. DOI: 10.1016/j.annals.2011.03.004
- Janta, H., Ladkin, A. (2009). Polish migrant labour in the hospitality workforce: Implications for recruitment and retention. *Tourism, Culture and Communication*, 9, 5–15. DOI: 10.3727/109830409787556693
- Kachniewska, M, Para, A. (2014). Pokolenie Y na turystycznym rynku pracy: fakty, mity i wyzwania. *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 45, 153–166.
- Kapera, A., (2017). Motywy wyboru i oczekiwania studentów z Ukrainy wobec kształcenia na kierunkach związanych z turystyką. *Turyzm*, 27(1), 19–23.
- Kruczek, Z. (2003). Losy zawodowe magistrów turystyki absolwentów AWF w Krakowie. *Folia Turistica*, 14, 43–55.
- Ladkin, A. (2011). Exploring tourism labor. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 1135–1155. DOI: doi:10.1016/j.annals.2011.03.010
- MNiSW (2016) (2018, 5 maja). Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2015/2016 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pozyskano z https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_12/27a9652393f0ad67aa93f16b04dd9127.pdf
- MNiSW (2017) (2018, 5 maja). Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2016/2017 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pozyskano z http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2016_11/68bc683c96461a715b92dc81cbf5125f.pdf
- MNiSW (2018) (2018, 5 maja). Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2017/2018 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pozyskano z https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2017_11/10fdb695fecb35d87dee6629b9a63003.pdf
- MSiT (2014) (2018, 5 maja). *Losy absolwentów szkół i uczelni kształcących kadry dla turystyki. Raport z badań*. Warszawa: Ministerstwo Sportu i Turystyki. Pozyskano z <https://www.gov.pl/documents/292437/436728/Badanie+los%C3%B3w+absolwent%C3%B3w+2014.pdf/4771aa91-7d29-5dde-828b-5b013d4ca0dc>
- Piróg, D. (2015a). Problematyka pracy w badaniach z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej w Polsce i w krajach anglosaskich. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 29(4), 126–142
- Piróg, D. (2015b). *Przechodzenie absolwentów studiów geograficznych na rynek pracy. Proces, czynniki, predykcja*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Seweryn, R. (2015). Wkład turystyki w tworzenie miejsc pracy w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej po 1989 roku. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 41(1), 390–399.
- Szark-Eckardt, M., Augustyńska, B., Łubkowska, W., Nowak, M.A. (2017). Motywy wyboru studiów, satysfakcja z nich oraz plany zawodowe studentów turystyki i rekreacji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 1(37), 101–111.
- Szivas, E., Riley, M., Airey, D. (2003). Labour mobility into tourism. *Attraction and satisfaction. Annals of Tourism Research*, 30, 64–76.
- Tokarz-Kocik, A. (2016). Kształcenia kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(34), 377–385.
- Wartecka-Ważyńska, A. (2012). Kompetencje zawodowe absolwentów na kierunku turystyka i rekreacja Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu na rynku pracy. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 1(25), 231–248.
- Wyzuj, M. (2006). Wpływ turystyki na rynek pracy w Polsce. W: A. Nowakowska, M. Przydział (red.). *Turystyka w badaniach naukowych. Prace ekonomiczne*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, 475–486.
- Ziółkowski, R. (2013). Analiza potrzeb zatrudnienia w sektorze turystycznym w regionie Polski Północno-Wschodniej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 4(24), 159–175.

- Zwierzchowski, D. (2016). Text mining i narzędzia eksploracji tekstu. W: K. Śmiatacz (red.). *Zastosowanie narzędzi IT w badaniu opinii usługobiorców na przykładzie służby zdrowia*. Bydgoszcz: Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego, 34–48.
- Żulicki, R. (2017). Zatrudnienie absolwentów turystyki i rekreacji Uniwersytetu Łódzkiego. Analiza socjologiczna wyników badań sondażowych. *Turyzm*, 27(1), 71–81.

Danuta Piróg, dr hab., prof. w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Aktualnie w badaniach naukowych skupia się na trzech problemach. Pierwszym jest specyfika wkraczania na rynek pracy osób z wyższym wykształceniem, rozpatrywana zarówno w kontekście teorii rynku pracy, jak i mechanizmów tranzycyjnych w świetle uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Drugi nurt badań odnosi się do czynników wpływających na procesy decyzyjne ludzi w odniesieniu do ich wyborów edukacyjnych na poziomie wyższym w Polsce i w wybranych krajach oraz możliwości implementacji tego typu badań do działań skierowanych na podnoszenie jakości edukacji uniwersyteckiej. Trzeci obszar zainteresowań dotyczy nowoczesnych koncepcji i strategii diagnozowania predyspozycji zawodowych osób młodych.

Danuta Piróg, a professor at the Pedagogical University of Cracow (Institute of Geography). Her current research interests cover the following three core areas. First area is the transition of higher education graduates' from education to the labour market. She explores these issues both through labour market theories and mechanisms of this type of transition in the light of socio-economic changes. Second topic is dedicated to factors which influence the educational decisions of young people with a particular concern for higher education in Poland and in other countries. She also explores the possibilities of implementation these results into HE quality management. The third area is dedicated to innovative concepts and strategies of vocational counselling among young people.

Adres/address:

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Geografii
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: dbutryn@up.krakow.pl